

Hannah Arendt De menselijke conditie-6

Petra Bolhuis 2025
www.maieutiek.nl

1

Wie en wat en zelfonthulling

Vorige week sloten we af met dit citaat:

“In handelen en spreken laten mensen zien wie zij zijn, onthullen daadwerkelijk hun unieke persoonlijke zelf, en worden aldus tot verschijningen in de mensenwereld, terwijl hun fysieke zelf, ook zonder enigerlei activiteit hunnerzijds, reeds tot een verschijning is geworden in de unieke gestalte van het lichaam en het unieke geluid van de stem. Deze onthulling van 'wie', in tegenstelling tot 'wat' iemand is – zijn eigenschappen, gaven, deugden en tekortkomingen, die hij kan demonstreren of verbergen – is onwillekeurig begrepen in alles wat iemand zegt en doet.”(164)

Arendt laat zien dat mensen altijd in meervoud bestaan. I.t.t. het Franse existentialisme en het (neo)liberalisme ziet zij geen enkel heil in het je afsluiten van anderen om daardoor vrijheid te winnen. Wij kunnen alleen vrij zijn als we spreken en handelen. Maar de anderen waarmee we spreken zijn niet probleemloos m.b.t. onze vrijheid.

Maieutiek_menselijke conditie_2025_nj

2

2

Het netwerk van betrekkingen

- Arendt gaat nader in op het belang en de specifieke problemen van dit 'netwerk van betrekkingen'. ("web of human relationships" blz 168)
- De vrije wil (162)
- De menselijke uniciteit (163)
- Het verschijnen aan elkaar (164/165)
- Het creëren van een verhaal waar iedereen in verschijnt, maar dat niet door iemand wordt 'gemaakt'.(169)

Maieutiek_menselijke conditie_ 2025_nj

3

3

Maar die anderen...

"Handelen is, in tegenstelling tot vervaardigen, nooit mogelijk in afzondering; (...)handelen en spreken spelen zich af te midden van en in voortdurend contact met het netwerk dat wordt gevormd door de daden en woorden van anderen. Het populaire geloof in de 'sterke man' die, afgezonderd van anderen, in isolatie zijn kracht vindt, is ofwel puur bijgeloof, berustend op de illusie dat wij in de sfeer van de menselijke aangelegenheden iets zouden kunnen 'maken' – bijvoorbeeld instellingen en wetten 'maken' zoals wij tafels en stoelen maken, of mensen 'beter' of 'slechter' maken– ofwel het is een verstandelijk wanhopen aan alle handelen, politiek en niet politiek, gepaard met de utopistische hoop dat het mogelijk zou zijn mensen te behandelen als 'materiaal'."(172)

Maieutiek_menselijke conditie_ 2025_nj

4

4

Handelen in en maken van een samenleving

Als **handelen** de vorm aanneemt van **maken** dan gaat de menselijke waardigheid verloren.

“De jongste politieke geschiedenis geeft tal van voorbeelden te zien waaruit blijkt dat de term 'mensenmateriaal' geen onschuldige beeldspraak is, en hetzelfde geldt voor een hele reeks moderne wetenschappelijke experimenten op het gebied van sociologie, biochemie, hersenchirurgie enz., die alle de neiging vertonen mensenmateriaal eenzelfde behandeling en/of verandering te doen ondergaan als ander materiaal. Deze mechanistische aanpak is typisch voor de moderne tijd; de Oudheid was bij het nastreven van dergelijke doeleinden meer geneigd in mensen wilde beesten te zien, die moesten worden getemd en gedomesticeerd.”(noot 15 blz. 173)

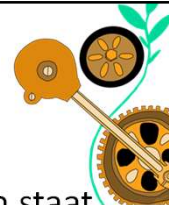
Arendt ziet hier ook verbanden met het totalitarisme van Hitler, waarbij in een pervers mengsel van wetenschap en ideologie het sociaal darwinisme ontstond.

Maieutiek_menselijke conditie_2025_nj

5

5

De sterke man

- De illusie van de sterke man is dat hij alleen in staat is om iets groots voort te brengen. Zijn falen ligt dan in een gebrek aan erkenning of medewerking van de massa. (173)
- Agere (aan de gang brengen)
- Gerere (dragen)

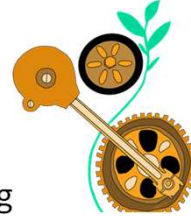
Waren in een tijdlijn verbonden; eerst in gang zetten en dan voortbrengen, maar werden twee losse zaken. Daardoor werd de initiatiefnemer meer en meer een gezagsdrager en een leider. (174)

Maieutiek_menselijke conditie_2025_nj

6

6

Handelen is doen en ondergaan

- De initiatiefnemer staat alleen omdat hij nog medestanders zoekt, maar het resultaat is van velen, als de leider alle eer opeist roept dat het beeld van de sterke man op.
- Hier zien we wederom het verband met haar onderzoek naar totalitarisme. Hitler had de massa nodig om macht te krijgen. Daaruit put Arendt ook de hoop dat een totalitair systeem nooit blijvend kan zijn. Het initiatief ligt immers bij velen, niet bij de enkeling.

Maieutiek_menselijke conditie_2025_nj

7

7

Maar waarom die roep om de sterke man?

Het grote probleem van nataliteit en pluraliteit in een netwerk van betrekkingen is dat er veel ongewis is en voortdurende veranderingen plaatsvinden.

“De zwakheid van menselijke instellingen en wetten, en van alle zaken die verband houden met het samenleven van mensen in het algemeen, vloeit voort uit de menselijke conditie van de nataliteit, en heeft niets te maken met de zwakheid van de menselijke natuur.” (175)

Gematigdheid is volgens Arendt de politieke deugd bij uitstek. Daarbij ziet een politiek leider dat hij of zij niet de macht kan opeisen om processen van begin tot einde te sturen. Politici moeten begrijpen dat een initiatief -eenmaal genomen- zich invlecht in onvoorspelbare verhalen van anderen. Die anderen kun je niet kunt beheersen in hun onvoorspelbare nataliteit zonder hun menszijn aan te tasten. Doen politici dat wel dan, worden zij makers en de burgers hun materiaal. Het lastige is dat burgers zelf ook vragen om duidelijkheid en voorspelbaarheid en daarbij -in al hun onvoorspelbaarheid- denken dat de politiek hun doel op hun manier zal sturen. Het zijn dan altijd ‘de anderen’ (burgers of politici) die met hun nataliteit het bereiken van de orde en het doel verstoren. Dus spreekt hen de sterke man aan die dit kan voorkomen.

Maieutiek_menselijke conditie_2025_nj

8

8

Wanneer weten we wat we moeten doen?

Handelen voegt zich in een ontwikkeling van een verhaal dat pas uit is als het voorbij is. Pas achteraf kunnen historici een oordeel vellen. Een initiatief is nieuw en omdat het nieuw is, is er geen efficiëntste werkwijze, geen voorgeschreven beste methode. Die vinden mensen misschien door trial en error, maar de menselijke geschiedenis herhaalt zich nooit.

“In tegenstelling tot vervaardiging, waarbij de maatstaf die het voltooide product wordt aangelegd het voorbeeld of model is dat de vakman op voorhand voor ogen stond, doen de processen van het handelen – en dus alle historische processen – ons de criteria, in het licht waarvan ze moeten worden beoordeeld, pas aan de hand wanneer zij zijn afgelopen, dikwijls nadat alle betrokken personen zijn overleden. De zin van het handelen openbaart zich pas ten volle aan de man die het verhaal ervan te boek stelt, dat wil zeggen: aan de terugblik van de historicus, die dan ook altijd beter weet waar het allemaal om ging dan degenen die er rechtstreeks bij betrokken waren.”(176)

Maieutiek_menselijke conditie_2025_nj

9

9

Praxis en Poièsis

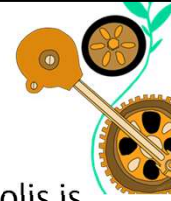
- Griekse remedie is dat wetgeving, tot Plato, niet zelf tot het politieke domein behoorde. De wetgever is de maker van de grenzen van het publiek domein.
- Praxis = handelen.
- Poièsis = maken.
- Maken biedt zekerheden die praxis niet biedt. De polis was de plek waar gemeenschappelijk gesproken en gehandeld werd.
- Daar kon men elkaar als mens ontmoeten
- Daar kon men onsterfelijk worden. (181)

Maieutiek_menselijke conditie_2025_nj

10

10

Machtsvrije ontmoeting

Arendt zegt: macht ligt tussen mensen in. De polis is macht (potentie). Machtsverlies brengt de polis aan het wankelen. Habermas zoekt in de voetsporen van Arendt naar de machtsvrije discussie. Het verschil is dat hij macht opvat als iets van de enkeling. Arendt onderscheidt:

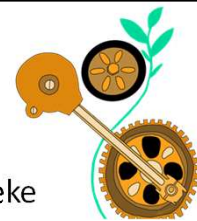
- Macht = mogen als in mogelijkheid (184).
- Kracht = van de enkeling (184).
- Almacht vernietigt de pluraliteit (186).
- Geweld kan macht vernietigen, maar niet vervangen(186).

Maieutiek_menselijke conditie_2025_nj

11

11

Omkering van waarden

Waar de Grieken eerst de vrijheid van het politieke domein ontdekken zijn mensen na Plato en het christendom vooral bezig met de betrouwbaarheid en voorspelbaarheid en het zoeken van een eindproduct van het handelen. Daardoor wordt het maken. Het verschil:

- Aristoteles (384-422) vond iets met het doel in zichzelf (energeia)het hoogste.(190)
- Adam Smith (1723-1790)vindt beroepen die niets voortbrengen, maar hun doel in zichzelf hebben zoals handelen en spreken, van de laagste orde.(191)
- Ook vandaag de dag heeft de politiek moeite met “niets opleverende” activiteiten, waarvan de kwaliteit in de activiteit zit en niet in een product. Kunst, cultuur en kleine specialistische studies worden soms afgedaan als hobby.

Maieutiek_menselijke conditie_2025_nj

12

12

Tirannie

Tirannie is het heersen door een enkeling. Arendt zegt: een tiran kan alleen maar heersen als de anderen van iedere macht=potentie zijn uitgesloten.

Kracht kan wel bloeien onder een tiran, maar macht niet. Daarom valt een tiran altijd weer.

Macht kan probleem worden voor kracht, omdat de macht van de zwakken de krachtige ten val kan brengen. (187) De hang naar geweld onder kunstenaars en wetenschappers kan voortkomen uit de rem die de macht aan hen oplegt. (188) Zij werken volgens Arendt vanuit de nataliteit.